

'Dare to be a Daniel'

Zeven politieke deugden van Willem Drees

Jelle Gaemers

Vlak na het overlijden van Willem Drees, in mei 1988, tekende Tom Janssen een politieke prent voor *Trouw* waarin hij het postume oordeel over de staatsman treffend verbeeldde. Rondom een borstbeeld van Drees plaatste hij in tekstballonnen de karakteristieken die in veel necrologieën overheersten: 'Hij was sober...', 'bescheiden...', 'sociaal bewogen...', 'bekwaam...', 'integer...', om te eindigen met '...kortom, uit de tijd.' Korte tijd later riep *Parool*-journalist Leendert van Os de prent uit tot de beste van de afgelopen maand. Zijn snerende commentaar: 'Wat zullen zij de dood van Drees hebben betreurd: de CDA-premier die de verzorgingsstaat wegbezuinigt, het PVDa-Kamerlid dat met voorkennis belegde in aandelen, de VVD-minister voor wie solidariteit niet meer is dan een reclamekreet, de D66-minister die de bouwetten aan zijn laars lapte, – en al die andere huichelaars met hen.'¹

Wie Willem Drees als maatstaf neemt voor politieke deugdzaamheid heeft twee problemen. In de eerste plaats legt hij de lat erg hoog: op Drees' onkreukbaarheid lijkt weinig af te dingen, hoe men ook in politiek opzicht met hem van mening kan verschillen. In de tweede plaats lijken althans sommige van Drees' deugden tijdgebonden. Hij was immers onder andere omstandigheden dan de tegenwoordige werkzaam, en het is de vraag of zijn stijl van politiek leiderschap de juiste antwoorden bevat op de uitdagingen van nu.

In zijn geval is het tij zelfs snel gekeerd: al aan het einde van de jaren zestig, tien jaar na zijn afscheid van de actieve politiek, gold hij in progressieve kringen als 'uit de tijd'. Zijn aanhoudende kritiek op de radicaliserende en polariserende koers van de Partij van de Arbeid werd – enigszins gemakkelijk – afgedaan als de jeremiades van een grijsaard die niet met zijn tijd kon meegaan. Het ging daarbij niet alleen om een politiek meningsverschil: een van Drees' kernwaarden, verdraagzaamheid, was in het geding. De tegenstellingen brachten hem tot de dramatische beslissing om uit de PVDa treden, na een lidmaatschap van 67 jaar. Dat daartegenover een groeiende bewondering in de kring van andersdenkenden stond, was voor hem geen troost. Geleidelijk aan zou Drees' aanzien bij zijn voormalige partijgenoten weer toenemen, waarna een brede waardering bij links en rechts restte.²

Politieke deugden zijn behalve tijd- ook cultuurgebonden. Waardeert men in het noorden van Europa eerder de betrouwbare, integere, sobere en beheerste leider, in het zuiden kan een flamboyante schelm bewondering oogsten, ook al neemt hij het niet zo nauw met de regelen, zijn beloften of echtelijke trouw.³ We hoeven maar te denken aan

de onverminderd grote populariteit van Silvio Berlusconi bij een aanzienlijk deel van de Italiaanse bevolking, ondanks zijn betrokkenheid bij corruptie- en seksschandalen. Dat laat zich in Nederland wat moeilijk indenken. Ook bij ons kan een ‘charmante boef’ als prins Bernhard met veel weggelaten, maar dat komt doordat men aan *royalty* andere maatstaven oplegt dan aan politici.

Met in het achterhoofd de gedachte dat de waardering voor deze eigenschappen kan verschillen, volgt hierna een bespreking van Drees’ voornaamste politieke deugden. Naar het voorbeeld van de kerkelijke lijsten van zonden en deugden onderscheid ik er zeven, waarbij ik me mede baseer op de eigenschappen die door vrienden én tegenstanders vaak zijn genoemd in jubileumartikelen, biografische schetsen, necrologieën en dergelijke. In vrij willekeurige volgorde gaat het om: bescheidenheid, soberheid, onkreukbaarheid, verdraagzaamheid, zakelijkheid, daadkracht en karaktervastheid.

Bescheidenheid

In zijn boek *Stijlen van leiderschap* typeert historicus Henk te Velde de wederopbouwperiode als de tijd van ‘Gewone Nederlanders’.⁴ Met de doodgewone en onopvallende Drees als exponent kan hij moeilijk anders. De verhalen en anekdotes over diens eenvoudige en sobere levensstijl zijn legio. Drees wandelde het liefst naar zijn werk, reisde in Den Haag per tram, nam wel eens lifters mee in zijn dienstauto, ging bij de bioscoop of het theater gewoon in de rij staan voor een kaartje en wenste dan onder geen beding een voorkeursbehandeling. Het verhaal over het mariakaakje voor hoog Amerikaans bezoek is legendarisch, overigens in verschillende betekenissen van het woord: overbekend, maar in feite een legende met een kleine kern van waarheid, aangedikt met de nodige verzinsels.⁵

Voor zijn imago heeft Drees dus weinig hoeven doen of nalaten: zijn levensstijl was nu eenmaal bescheiden. Als sociaaldemocraat was hij zich natuurlijk bewust van de politieke betekenis daarvan. Al sinds de negentiende eeuw stond een deel van de achterban wantrouwend tegenover volksvertegenwoordigers in betaalde functies. Het zouden ‘baantjesjagers’ en ‘zetelklevers’ zijn, in tegenwoordige bewoordingen ‘zakkenvullers’. Daarom moesten juist socialistische politici volgens Drees ‘sober leven en geen buitensporigheden begaan’.⁶ Aan zijn adres waren verwijten van persoonlijke verrijking kansloos, ondanks een enkele poging om het degelijke herenhuis aan de Beeklaan te bestempelen als ‘villa’.

Bescheiden was Drees ook in zijn publieke optreden. Maakten andere politici graag een groots entree in het licht van de schijnwerpers, hij kwam het liefst onopgemerkt binnen om op een hoekje van het podium een plekje te zoeken. Toen de eerste verkiezingsaffiches met zijn beeltenis erop werden gemaakt, in de jaren dertig in Den Haag, vond hij dat vreselijk. Drees was geen man van vlammende redevoeringen, vol grote woorden en gebaren. Zijn betogen waren zakelijk, onopgesmukt, zorgvuldig geformuleerd en glashelder. In de meer of minder autobiografische boeken die hij na zijn

pensionering schreef, ontbreekt elk spoor van borstklapperij; de ik-figuur lijkt zelfs grotendeels achter de wat droog opgelepelde feiten te verdwijnen. Alleen wie goed tussen de regels leest, ziet dat Drees steeds aanwezig is en subtiel zijn beleid verdedigt.⁷

Bescheidenheid lijkt een deugd die de loopbaanperspectieven van een politicus verkleint. Is niet iedereen die een carrière in het openbare leven ambiëert op zijn minst een tikje ijdel? Drees loste het op door een uitspraak van de Engelse staatsman Benjamin Disraeli aan te halen, die bescheidenheid een dwaze vorm van ijdelheid zou hebben genoemd.⁸ Hijzelf verkeerde in de gelukkige omstandigheid dat zijn bestuurlijke werk hem niet alleen populair maakte binnen zijn eigen partij, maar ook waardering oogstte bij veel andersdenkenden. Dat was al het geval geweest in zijn Haagse wethoudertijd, en dat herhaalde zich tijdens zijn ministerschap. Vooral met de Noodregeling Ouderdomsvoorziening van 1947 legde hij de grondslag voor zijn aanhoudende populariteit. Mede daardoor kon Drees het zich veroorloven bescheiden te blijven.

Soberheid

Drees' zuinigheid is spreekwoordelijk. Op het gangbare beeld van zijn sobere levensstijl valt het nodige af te dingen: hij was niet zo schrapperig en benepen zuinig als de legende van het mariakaakje ons wil doen geloven. Maar als het ging om overheidsgeld – waartoe we ons in het vervolg beperken – draaide hij letterlijk elk dubbeltje om.⁹ Verscheidene verhalen doen de ronde over de bezwaren van de minister-president tegen zelfs kleine uitgaven: de bureaulamp die hij zelf kocht omdat die van de Rijksgebouwdienst te duur was, de rijsttafel die er niet meer af kon voor een Indonesische delegatie, enzovoort. In sommige gevallen was zijn zorg niet overdreven: in het geval van een subsidiepost voor een vereniging van mondharmonicaspelers ging het hem in hoofdzaak om de precedentwerking. Bovendien lag de subsidiëring van plaatselijke verenigingen meer op de weg van gemeenten dan van het Rijk.

Zuinig omgaan met overheidsgeld is een van de centrale thema's gedurende Drees' lange politieke loopbaan, van zijn tijd als wethouder, als minister en premier, tot en met de jaren dat hij op zeer hoge leeftijd als 'Orakel van de Beeklaan' waarschuwende commentaren de wereld instuurde. Zijn zorgen werden lang niet altijd gedeeld. Als jong gemeenteraadslid hield een oudere partijgenoot hem voor dat hij het met zulke opvattingen niet ver zou brengen.¹⁰ Collega-ministers kregen wel eens de neiging de krant te gaan lezen als Drees zijn stokpaarden van stal haalde. En in de jaren zestig en zeventig vonden zijn waarschuwingen geen gehoor, wat hem bijna tot wanhoop dreef: 'Ze zijn gek geworden in Den Haag.'

Voor Drees ging het om een belangrijk principe: het ging bij de overheidsfinanciën om belastinggeld dat van burgers was afgenomen. De overheid had daarom de morele plicht er zorgvuldig mee om te gaan. Dat gold in het bijzonder voor socialisten, die immers een grote rol voor de overheid zagen weggelegd op velerlei gebied: sociale zorg,

volkshuisvesting, onderwijs enzovoort. Wie grote uitgaven wil doen, moet over de hele linie zuinig en efficiënt zijn. Dat Drees zelf grote uitgaven voor belangrijke maatregelen niet schuwde, blijkt uit de Noodregeling Ouderdomsvoorziening, die hij tot stand bracht terwijl Nederland, zo kort na de bevrijding, financieel aan de grond zat.

Onkreukbaarheid

Drees was het toonbeeld van persoonlijke integriteit, daar zijn vriend en vijand het over eens. Hij is persoonlijk nooit in opspraak gekomen door affaires rond corruptie, fraude, onverenigbare functies, misbruik van bevoegdheden, regelovertreding of wan-gedrag in privé-tijd.¹¹ Het tekent de man, die veel eerbied had voor de wet, het staatsrecht en het bestel waarin hij zo lang en in zovele functies werkzaam was. Drees kende de geschreven en ongeschreven regels van het politieke spel en toonde zich mede door de strikte naleving daarvan de democraat die hij was.

Alleen achteraf is op een belangrijk punt zijn eerbied voor de wet in twijfel getrokken. In november 1918 zou Drees, net als Troelstra, in een revolutionaire stemming hebben verkeerd. Die opvatting stoelt echter op een dubieuze interpretatie van Drees' bijdrage aan de discussie op het zogenaamde revolutie-beraad van 10 november. Hij deelde toen mee gehoord te hebben dat de communisten arbeiders- en soldatenraden hadden gevormd en met een manifest zouden komen. De conclusie van sommige historici dat Drees revolutionaire actie urgent achtte om de communisten voor te zijn, is pure speculatie. Zijn optreden in die novembermaand was geheel in lijn met het besluit dat het beraad tot verdriet van Troelstra nam: wel demonstraties voor socialis-tische eisen, maar geen revolutie.¹²

Eerbied voor de wet was voor Drees ook het leidende principe bij zijn bezwaren tegen onwettige protestacties in de jaren zestig. Hij begreep heel goed dat 'de vlam der geestdrift' (in de woorden van Henriëtte Roland Holst) bij de jeugd het felst brandde. En als sociaaldemocraat had ook hij gestreden voor ingrijpende maatschappelijke veran-deringen. Hij keurde alleen *onwettige* buitenparlementaire acties af, omdat die de orde verstoorden en de rechten en vrijheden van anderen aantastten. Wat vooral zijn veront-waardiging opriep waren actievoerders die voor zichzelf absolute vrijheid opeisten maar het andersdenkenden onmogelijk maakten zich te uiten door redevoeringen, colleges of voorstellingen te verstoren. Daarmee schonden ze, vaak onder de noemer van 'demo-cratisering', juist belangrijke democratische principes als tolerantie ten opzichte van ver-schillende overtuigingen en eerbiediging van de rechten van minderheden.¹³

Verdraagzaamheid

Minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns schreef in 1956: 'Dr. Drees paart verdraagzaamheid aan groot geduld en heeft voorts belangstelling en begrip voor ander-

mans standpunt. Het merkwaardige is dat hij daaraan een taaie vasthoudendheid koppelt, wanneer hij meent dat een zekere oplossing de voorkeur verdient.¹⁴ Ook andere ministers onderkenden diezelfde combinatie van eigenschappen: Drees zocht steeds het compromis, maar hij stak zijn eigen opvattingen niet onder stoelen of banken, en hij wist heel duidelijk waar zijn eigen grens lag.¹⁵

Het vermogen van Drees om een aanvaardbare oplossing te vinden was zo befaamd, dat er wel is gezegd dat voor hem het compromis uitgangspunt was. Daarmee doet men hem echter tekort. Zijn eigen idealen waren voor hem het uitgangspunt, maar hij wist dat die in gemengde colleges en coalitiekabinetten slechts ten dele verwezenlijkt konden worden. Waren compromissen noodzakelijk, Drees beschouwde ze daarom nog niet als een noodzakelijk kwaad. In een interview verwees hij met instemming naar Gandhi, die eens had gezegd 'dat heel zijn levenservaring hem had geleerd het compromis te waarderen als uiting van verdraagzaamheid en begrip voor anderen'.¹⁶

Drees was zich op grond van zijn lange politieke en bestuurlijke ervaring steeds bewust van de drijfveren en gevoeligheden van andersdenkenden. Hij verklaarde: '[W]aar het om gaat is, dat je van nature voelt, wat voor de ander waardevol is, en wat

[TOM JANSSEN, TROUW, 20 MEI 1988]

hem het diepste hindert. Je moet trachten om zonder je eigen ideeën te verloochenen tot samenwerking te komen. 't Komt erop aan dat je de gevoelens van anderen ontziet, je moet niet op hun tenen trappen.'¹⁷ Die verdraagzaamheid diende niet beperkt te blijven tot de bestuurskamer. Democratie hield het recht in van de meerderheid om beslissingen te nemen, maar ook de plicht om daarbij rekening te houden met de belangen en gevoelens van de minderheid. En ook in de oppositie, de minderheidspositie, moest een partij vooral 'redelijk' blijven.

Drees' verdraagzaamheid ging ver, maar strekte zich niet uit tot de onverdraagzamen. Zoals opgemerkt kwam hij aan het eind van de jaren zestig in verzet tegen de radicale en polariserende koers die de PVDA insloeg onder invloed van de vernieuwingsbeweging Nieuw Links.¹⁸ Aan het conflict zaten verschillende facetten, maar de kern van zijn bezwaren lag in de onverdraagzaamheid die sprak uit het optreden en de opvattingen van Nieuw Links en zijn sympathisanten. Allereerst verfoeide hij de wijze waarop Nieuw Links als georganiseerde partij binnen de partij opereerde, de macht greep en de oudere generatie bestuurders en vertegenwoordigers bruusk terzijde schoof.

Ook hekelde Drees de radicalisering en verabsolutering van de standpunten die de partij innam in het kader van wat al snel polarisatie heette. Hij zag niets in die polarisatiestrategie, want de gedroomde 'linkse meerderheid' zou volgens hem nooit realiteit worden. De verscherping van de tegenstellingen zonder dat een van beide blokken een meerderheid haalde, maakte de samenwerking alleen maar moeilijker en bracht het land op de rand van onregeerbaarheid. Polarisation was in zijn ogen 'een mode-begrip dat niets oplost'.¹⁹

Zakelijkheid

In de typering van Drees door tijdgenoten overheersen termen als 'nuchter', 'beheerst' en 'zakelijk', maar steevast werd daarbij vermeld dat men zich niet moest vergissen. Onder dat bezadigde uiterlijk gloeide namelijk een veel krachtiger temperament en een vuriger idealisme 'dan men zich, met de gedachte aan een "Vader Willem", wel pleegt voor te stellen'. Het feit dat juist dit keer op keer benadrukt moest worden, geeft wel aan hoezeer de nuchterheid in de beeldvorming overheerste en dus hoe goed Drees erin slaagde om zijn emoties te beheersen.²⁰

Hij deed dat door zich voortdurend op de zaak te richten en het persoonlijke zoveel mogelijk buiten te sluiten. Dat gold in de eerste plaats voor zichzelf: hij was in al zijn uitingen zeer terughoudend over zijn zielenroerselen en zijn privéleven. Journalisten die uit waren op een human-interestverhaal hadden een harde dobber aan hem. Bij persoonlijke vragen bleef hij vriendelijk, maar bracht hij met een afwerend handgebaar en een verlegen glimlach het gesprek direct weer terug naar het zakelijke vlak.²¹

In de tweede plaats was ook de sociale omgang met anderen eerder zakelijk dan persoonlijk. Hij was hartelijk en vriendelijk, maar gereserveerd. Volgens een van zijn

zoons was Drees zo sterk op zaken gericht dat hij 'geen tijd had voor grapjes' of 'persoonlijke dingetjes'. 'Zodra iemand iets persoonlijks zei, zag je zijn aandacht wegzakken.' Daarvoor voelde hij zich niet te verheven, maar hij was nu eenmaal 'altijd met de zaak bezig'.²² Aan informeel contact voor smalltalk had hij geen behoefte. Terwijl zijn ambtgenoten in de middagpauze van de ministerraadsvergadering in groepjes uiteengingen om in een restaurant te lunchen, liet Drees zich naar huis rijden om daar te eten. Hij kon dan ook naar het radionieuws van een uur luisteren.²³

Deze eigenschap is als een politieke deugd te bestempelen, omdat Drees er voortdurend voor waakte dat zakelijke meningsverschillen tot persoonlijke tegenstellingen zouden uitgroeien. Zelfs tegenover politieke opponenten hield hij het zakelijk en speelde hij op de bal, niet op de man. Hij liet zich over personen niet laatdunkend of kwetsend uit, ook niet in het vuur van het debat. De spreekwoordelijke uitzondering op de regel was een spottende opmerking over het dikke Duitse accent van de Limburgse graaf M.V.E.H.J.M. de Marchant et d'Ansembourg, een vooraanstaand lid van de Tweede Kamer voor de NSB. Voor antidemocraten kon Drees zoals gezegd weinig tolerantie opbrengen.²⁴

Drees bleef ook na zijn aftreden als premier scrupuleus in het ontzien van de personen met wie hij had samengewerkt. Het was een steeds terugkerende klacht van de recensenten van zijn autobiografische geschriften. Enerzijds sierde zijn terughoudendheid hem, anderzijds maakte het zijn memoires saaier en vlakker dan ze hadden kunnen zijn. Hoe boeiend het feitelijke relaas ook was, de menselijke kant van het politieke bedrijf – met zijn hartstochten, zwakheden en botsende karakters – bleef onderbelicht.²⁵

Daadkracht

Hoewel Drees zich goed heeft gekwetend van zijn taak als volksvertegenwoordiger in de Haagse gemeenteraad, de Provinciale Staten van Zuid-Holland en in de Tweede Kamer, lag zijn voorliefde onmiskenbaar bij het bestuurlijke werk. Achteraf bekende hij meermalen dat het veertienjarige wethouderschap (1919-1933) zijn langste en mooiste bestuurlijke functie was geweest. Wat hij erin waardeerde was de mogelijkheid om de zaken goed te overzien, concrete maatregelen te nemen en dicht bij de mensen te staan, voor wie je het allemaal deed. Ook als minister van Sociale Zaken (1945-1948) was het mogelijk concrete initiatieven te nemen, al was er een grotere afstand tot de bevolking. Persoonlijk was hij ook liever vakminister gebleven in 1948, omdat een minister-president de mogelijkheid miste om concrete maatregelen te nemen op een eigen beleidsterrein.²⁶

Met grote voortvarendheid en een ongekenne werkkraft vatte Drees zijn bestuurstaken aan. In zijn eerste periode als wethouder en later als minister, de eerste drie jaar na de bevrijding, bracht hij veel tot stand en verzette hij uitzonderlijk veel werk. Achteraf verklaarde hij dat het door Willem Schermerhorn geleide kabinet de meeste

indruk op hem had gemaakt, ‘toen we te maken hadden met een verziect volk en een verwoest land. [...] De emoties waren toen sterk, maar er is toen wat opgebouwd en de samenwerking in het Kabinet was allerplezierigst.’²⁷ Steunend op een grondige voorbereiding in het politieke verzet, vervulde hij zelf een belangrijke rol bij de vorming van het algemene kabinetsbeleid, ook buiten zijn eigen portefeuille.

Drees bracht zijn socialistische idealen liever tot uiting in daden dan in woorden. Aan beginselverklaringen en algemene politieke beraadslagingen had hij een broertje dood, wat hij zelf eens toeschreef aan zijn ervaringen als stenograaf, toen hij telkens weer van dezelfde politieke principes had horen getuigen. Zijn praktische instelling werd door andersdenkenden hogelijk gewaardeerd. Met zo’n man kon je tot zaken komen, hij zat tenminste niet hoog te paard met zijn principes zoals veel andere socialisten. Als wethouder profileerde Drees zich bijvoorbeeld minder als partijman dan andere rode wethouders elders, maar hij liet zich door politieke tegenstanders niet wegzetten als ‘slapper in de leer’ dan zijn collega’s. Steeds benadrukte hij de grote betekenis van de schijnbaar kleine stappen vooruit, die het gevolg waren van het moeizame en soms onvruchtbare bestuurlijke werk.²⁸

Karaktervastheid

De laatste deugd is mede door Drees zelf uitgekozen. Hij was een liefhebber van poëzie en in zijn redevoeringen, ook in het parlement, haalde hij graag een toepasselijk vers aan. In zijn eigen exemplaar van een boek over poëzie op het Binnenhof streepde hij een enkel gedicht aan dat hem kennelijk aansprak. Het was het refrein van een Amerikaanse hymne, die door onder anderen Abraham Kuiper in de Tweede Kamer was geciteerd:

Dare to be a Daniel,
 Dare to stand alone!
 Dare to have a purpose firm!
 Dare to make it known!²⁹

Een mooi motto voor wat Drees in een televisie-interview als de voornaamste deugd noemde voor iemand in het openbare leven: karaktervastheid. Daarmee bedoelde hij niet dat je star vasthield aan je eigen denkbeelden en nooit iemand in overleg tegemoet zou moeten komen. Hij bedoelde ermee de moed om, ondanks aandrang van vele kanten en ondanks de verleiding van grotere populariteit, vast te houden aan je overtuiging en niet toe te geven ‘aan iets dat je innerlijk niet verantwoord acht’.³⁰

In die zin was Drees zelf karaktervast. Als wethouder weerstond hij in de jaren 1931 en 1932 sterke druk vanuit zijn eigen achterban om niet mee te werken aan loonsverlagingen voor het gemeentepersoneel en dus af te treden. Het was een kwestie die voor veel commotie in de arbeidersbeweging zorgde en voor verscheidene conflicten

in plaatsen met socialistische wethouders. Los van het vraagstuk zelf achtte Drees het principieel onjuist dat partijorganen volksvertegenwoordigers of bestuurders dwongen om tegen hun geweten in te gaan. Drees stemde tegen de loonsverlagingen, maar bleef aan als wethouder. In het partijbestuur en andere partijorganen droeg hij zijn standpunt bij herhaling uit, ook al stuitte dat soms op felle kritiek.³¹

Belangrijker en meer omstreden was de dekolonisatie van Indonesië. Hoe men ook oordeelt over de politieke beslissingen die Drees in die cruciale jaren nam – daarop kan ik in dit korte bestek niet ingaan –, men kan hem niet verwijten dat hij terugschrok voor impopulair beleid.³² Zijn aansturen op de uiteindelijke onafhankelijkheid van Indonesië kwam hem op het verwijt te staan van een zeer groot deel van de bevolking dat hij 'ons Indië verkwanselde'. Dat het complexe dekolonisatieproces met grootschalige strijd gepaard ging, was aan de andere kant voor zijn eigen achterban heel moeilijk te verteren. Hoe kon uitgerekend een socialistische premier leiding geven aan een 'koloniale oorlog'? De PVDA verloor in die jaren duizenden leden. Hoezeer de medeverantwoordelijkheid voor de militaire strijd Drees bezwaarde (hij sprak over deze periode als een vier jaar durende nachtmerrie), hij wilde uit principe niet snel wegelopen voor zijn verantwoordelijkheden. Een belangrijke overweging daarbij was dat hij niet graag de regeringsdeelname van de PVDA opgaf, terwijl er op veel terreinen zoveel te bereiken was.

Drees is herhaaldelijk de belichaming genoemd van 'vaderlandse' of 'burgerlijke' deugden als nuchterheid, verdraagzaamheid, doelmatigheid, zuinigheid en eenvoud. Ook wordt hij gezien als de exponent van de even clichématig weergegeven wederopbouwperiode van de jaren veertig en vijftig: hardwerkend, harmonieus, maar toch ook grijs en oersaai. Daar is van alles op af te dingen, maar in elk geval is er gevoelsmatig veel veranderd. De vraag hoe Drees het in de huidige politiek zou doen is vaker gesteld, en in dit kader is die vraag relevant: hoe 'uit de tijd' zijn de hier genoemde deugden?

Zolang veel Nederlanders de zinspreuk 'doe maar gewoon' in ere houden, zijn eenvoud en bescheidenheid nuttige eigenschappen voor een politicus. Het doet veel mensen (en persfotografen) nog altijd goed om de premier op de fiets te zien arriveren bij het Catshuis voor politiek overleg. Maar de populariteit van de flamboyante Pim 'Ik word de nieuwe minister-president' Fortuyn toont aan dat een deel van de bevolking daar inmiddels anders tegenaan kijkt. Verregaande soberheid was al in Drees' tijd wat lastiger te verkopen. Hij ondervond dat het moeilijker was om welvaart te verdelen dan schaarste. Burgers blijven uiterst kritisch volgen wat er allemaal 'van onze belastingcenten' wordt gedaan, maar protesteren hevig als de zuinigheid van de overheid de eigen portemonnee te veel raakt, en zijn gevoelig voor zoethoudertjes die vaak wel wat kosten.

De andere genoemde deugden zijn nog steeds uiterst actueel. Integriteit en de schendingen daarvan staan volop in de belangstelling. De voorheen veelgeprezen verdraagzaamheid van de Nederlander staat onder druk, zowel maatschappelijk als politiek. De huidige polarisatie maakt het voor het 'politieke midden' moeilijker om te regeren, wat hoge eisen stelt aan de compromisbereidheid en zaakgerichtheid van

politici. Daadkracht blijft van grote betekenis: ook al belonen veel kiezers een politicus alleen omdat hij hardop durft te zeggen wat zij denken, als puntje bij paaltje komt gaat het toch om wat hij doet. Pim Fortuyn heeft het tweede deel van zijn uitspraak 'Ik zeg wat ik denk en ik doe wat ik zeg' niet in praktijk kunnen brengen. Geert 'Dan gaan we dat regelen' Wilders wacht die vuurproef nog.

Karaktervastheid, verantwoordelijkheidsbesef en leiderschap zijn onmisbaar, juist in een tijd van wispelturige kiezers, dagelijkse politieke barometers en alom aanwezige sociale media, die zich evengoed lenen voor asociale uitingen. Politiek lijkt meer dan ooit een leeuwenkuil – lijkt, want het cliché dat het vroeger beter was is even twijfelachtig als hardnekkig. Hoe dan ook, de anachronistische vraag hoe Drees zich in het huidige klimaat zou houden, is voor een historicus moeilijk te beantwoorden. Wel durf ik te beweren dat een eigentijdse vrouw of man die is begiftigd met zijn voornaamste deugden, heel ver komt. En we hebben die Daniel of Daniëlle hard nodig.